Ваховський Н.А., здобувач
Науковий керівник: Ліпська-Романченко Г. Д.,
старший викладач кафедри права, публічного управління та адміністрування
Державний університет «Житомирська політехніка»

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ПРОЦЕСУАЛЬНІ РИЗИКИ

Стрімкий розвиток технологій штучного інтелекту (далі – ШІ) впливає на різні сфери суспільного життя, зокрема на правосуддя. У цивільному судочинстві ШІ може сприяти швидшому опрацюванню інформації, автоматизації рутинних процесів, пошуку судової практики та підготовці процесуальних документів. Водночас судочинство безпосередньо впливає на права, свободи та законні інтереси людини, тому використання ШІ має поєднуватися з гарантіями справедливого суду.

Актуальність даного дослідження зумовлена необхідністю збалансувати технологічні можливості ШІ та фундаментальні вимоги цивільного процесу. Н. Марценко зазначає, що найбільш аргументованим і доцільним є використання ШІ саме у цивільному судочинстві [1, с. 112]. Водночас цивільні справи можуть стосуватися сімейних, спадкових питань, дієздатності особи та інших життєво важливих обставин. Метою дослідження є визначення перспектив застосування ШІ у цивільному процесі та процесуальних ризиків, пов’язаних із його використанням.

Питання застосування ШІ у правосудді досліджується низкою науковців. Зокрема, М. В. Селіванова звертає увагу на можливість використання сучасних інформаційних технологій для підвищення прогнозованості судових рішень, зменшення навантаження на суддю та ризику суддівських помилок [2]. Водночас І. В. Жукевич підкреслює, що ШІ не може виступати заміною судді, хоча його належне використання здатне істотно підвищити ефективність діяльності суду [3, с. 175]. Таким чином, сучасний науковий підхід переважно пов’язує перспективи ШІ не з повною автоматизацією правосуддя, а з використанням технології як допоміжного інструменту.

Однією з найбільш очевидних перспектив є автоматизація рутинної роботи. ШІ може використовуватися для обробки значних обсягів інформації, класифікації юридичних документів, підготовки їх проєктів, пошуку нормативно-правових положень та релевантної судової практики. Ж. О. Павленко виділяє серед можливих напрямів застосування ШІ інформаційно-документальне та інтелектуальне експертно-аналітичне забезпечення юридичної діяльності [2, с. 235]. У практичному вимірі це означає, що суддя зможе витрачати менше часу на технічні операції та більше – на оцінку обставин справи й аргументів учасників процесу.

Перспективним є також застосування ШІ для аналізу доказів і судової практики. Технологія здатна швидко опрацьовувати великі масиви текстових, аудіо- та відеоматеріалів, виявляти необхідні факти та допомагати зіставляти їх із законодавством [2, с. 236]. Передбачається також використання ШІ у ЄСІКС *(Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі)* для виявлення відхилень у судовій практиці, зокрема ігнорування ключових доказів або аргументів, а також для моделювання можливих стратегій розгляду справ [3, с. 174]. За належного контролю це може сприяти підвищенню якості та оперативності цивільного судочинства.

Окрему перспективу становить використання ШІ у справах незначної складності. Наукові підходи допускають можливість його застосування у спрощеному провадженні, а також у найбільш стандартизованих категоріях справ [1, с. 112-113]. Водночас навіть у таких випадках остаточне рішення повинно залишатися під контролем судді. Відповідно до статті 12 ЦПК України цивільне судочинство здійснюється на засадах змагальності сторін, що передбачає можливість кожного учасника доводити обставини, на які він посилається, та реалізовувати свої процесуальні права [4]. Тому використання ШІ не може обмежувати процесуальну активність сторін або фактично позбавляти їх можливості впливати на розгляд справи.

Поряд із перспективами існують суттєві процесуальні ризики. Передусім це ризик помилки та алгоритмічної упередженості. Початковий набір даних, на якому функціонує ШІ, може впливати на характер його майбутніх висновків, що породжує сумніви щодо незалежності та неупередженості системи [2, с. 234]. Якщо дані є неповними, застарілими або містять певні закономірності, алгоритм може відтворювати їх у своїх рекомендаціях. У цивільному процесі це особливо небезпечно, оскільки помилка під час аналізу доказів або правових позицій потенційно може вплинути на результат розгляду справи.

Показовим прикладом ризику помилкового використання ШІ є ухвала Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 26 березня 2026 року у справі № 523/9632/24, якою касаційну скаргу було повернуто скаржнику через наведення посилань на судові рішення, що не стосувалися спору щодо участі батьків у вихованні дитини, а були ухвалені в інших категоріях справ. Суд не заперечив можливості використання ШІ під час підготовки процесуальних документів, однак наголосив на обов'язковій перевірці та верифікації людиною сформованої ним інформації. Такий підхід узгоджується з пунктом 1 статті 89 ЦПК України, відповідно до якого суд оцінює докази за своїм внутрішнім переконанням, що ґрунтується на їх всебічному, повному, об'єктивному та безпосередньому дослідженні [4; 5]. Тому ШІ може використовуватися для пошуку та аналізу інформації, але остаточна оцінка її достовірності, належності та значення для конкретної справи має залишатися за суддею.

Наступним ризиком є нездатність алгоритму повною мірою врахувати складність конкретної життєвої ситуації. М. Таруффо звертає увагу на діалогічну природу судового судження: суддя не просто механічно співвідносить факти з нормами права, а враховує аргументи сторін, які формуються та змінюються у процесі [2, с. 234]. Тому надмірна орієнтація на формально-логічний алгоритм може призвести до ситуації, коли важлива обставина або аргумент сторони залишаться поза увагою.

Суттєвим є ризик непрозорості алгоритмічних рішень. Якщо учасники справи не розуміють, чому система сформувала певний висновок, виникають труднощі з його перевіркою та оскарженням. Тому рішення, прийняті із використанням ШІ, мають бути зрозумілими та пояснюваними [2, с. 234; 3, с. 174]. Технологічна складність системи не повинна перешкоджати реалізації права на справедливий суд.

Ще одним ризиком є можливе порушення рівності сторін через різний доступ до технологій ШІ [3, с. 175]. Важливим залишається і захист персональних даних, оскільки матеріали цивільних справ можуть містити інформацію про приватне життя та майновий стан. Використання ШІ потребує захисту таких даних від незаконного доступу, втрати або зміни [1, с. 114; 6], а також запобігання технічному втручанню в роботу алгоритму.

Окремою проблемою є юридична відповідальність за помилки ШІ. У разі негативних наслідків необхідно встановити, хто повинен відповідати за них – суддя, користувач системи, розробник або адміністратор. А. Кирилюк звертає увагу на складність визначення винуватості конкретної особи через широке коло суб'єктів, залучених до регулювання та адміністрування ШІ [1, с. 115]. Тому майбутнє правове регулювання має чітко визначати межі відповідальності кожного учасника.

Отже, ШІ має значний потенціал для розвитку цивільного судочинства, оскільки може прискорити обробку матеріалів, полегшити пошук інформації, зменшити навантаження на суддів та підвищити доступність правосуддя. Водночас його інтеграція потребує нормативного регулювання, гарантій захисту прав учасників процесу та контролю за алгоритмічними рішеннями. На сучасному етапі ШІ доцільно використовувати як допоміжний інструмент судді, а не його заміну, з огляду на складність цивільних спорів, ризик алгоритмічної упередженості, проблему пояснюваності та невизначеність відповідальності. Перспективним є поетапне впровадження ШІ з проведенням пілотних проєктів і контролем їх результатів. Поєднання технологічних можливостей із принципами законності, змагальності, рівності сторін, незалежності суду та людського контролю може забезпечити використання ШІ для підвищення якості цивільного судочинства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Борщевська О. М., Заснов І. О. Правові підстави та перспективи використання штучного інтелекту в судочинстві України. *Правова держава: цивільне право і процес.* 2023. № 50. С. 106-119. DOI: https://doi.org/10.18524 (дата звернення: 30.09.2026)
2. Скляренко І. В. Перспективи застосування штучного інтелекту в цивільному судочинстві. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2024. Т. 1, № 81. С. 231-237. DOI: https://doi.org/10.24144/2307 (дата звернення: 30.09.2026)
3. Дрогозюк К. Б. Використання штучного інтелекту в цивільному судочинстві України. *Соціально-політична та правова система України в цифрову епоху: сучасні виклики* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 22 квіт. 2026 р.) / заг. ред. С. Ківалова ; НУ «Одес. юрид. академія». Одеса : Фенікс, 2026. Т. 2. С. 173-176. DOI: https://doi.org/10.32837/11300.33026 (дата звернення: 30.09.2026)
4. Цивільний процесуальний кодекс України : Кодекс, Закон від 18.03.2004 р. № 1618-IV : станом на 05 серпня 2026 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws (дата звернення: 30.09.2026)
5. Ухвала Касаційного цивільного суду Верховного Суду від 26 березня 2026 р. у справі № 523/9632/24. *Єдиний державний реєстр судових рішень.* URL: https://reyestr.court.gov.ua/ (дата звернення: 30.09.2026)
6. Штучний інтелект у судовій системі: перспективи та ризики. 13.08.2024. *Судова влада України.* URL: https://cv.court.gov.ua/tu26/pres-centr/news/1651720/ (дата звернення: 30.09.2026)

Вискірко Євген, здобувач
Науковий керівник:Сапарова А.О.,
кандидат юридичних наук, доцент,
Державний торговельно-економічний університет

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРОТИДІЇ АНТИСЕМІТИЗМУ В УКРАЇНІ

Питання протидії антисемітизму в Україні останніми роками отримало окреме законодавче оформлення. Водночас сама поява спеціального закону ще не означає автоматичної появи нового та ефективного механізму захисту. Навпаки, аналіз чинного регулювання показує низку проблем: дублювання вже існуючих правових норм, нечіткість окремих юридичних формулювань, відсутність самостійних механізмів запобігання та недостатньо розмежований облік правопорушень. Саме тому доцільно досліджувати не лише факт заборони антисемітизму, а й якість та практичну ефективність відповідного правового регулювання.

Основу спеціального регулювання становить Закон України «Про запобігання та протидію антисемітизму в Україні» від 22 вересня 2021 року № 1770-IX [1]. Закон визначає антисемітизм як певне сприйняття євреїв, що виражається у ненависті до євреїв, а також перелічує основні його прояви: заклики або виправдання насильства, ненависницькі висловлювання, колективне покладання відповідальності на осіб єврейського походження та інші дії [1]. Отже, законодавець прагнув надати явищу окреме правове визначення та прямо заборонити його прояви. Однак виникає питання, наскільки самостійним є цей закон у системі українського права.

Науково-експертне управління Верховної Ради України ще під час розгляду законопроєкту № 5109 звернуло увагу на те, що запропоноване регулювання значною мірою охоплювалося вже чинними міжнародними договорами та національним законодавством, зокрема статтею 161 Кримінального кодексу України і Законом України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» [2]. Тому одним із головних проблемних аспектів є питання доцільності спеціального закону, якщо значна частина суспільних відносин